

Сурженко О. А.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МАЙНОВІ ПРАВА У СКЛАДІ СПАДЩИНИ

Згідно ст.1218 ЦК України, до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент його смерті. І хоча прямо про це тут не вказується, але такими правами, насамперед, є майнові. Разом з тим не всі вони переходять до спадкоємців, тобто не всі входять до складу спадщини, оскільки є майнові права, тісно пов'язані з особистістю, наприклад, право на відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я (п.3 ч. 1 ст.1219 ЦК).

Існують і такі майнові права, які здатні переходити у спадок, але їх перехід може бути обмежений на підставі прямої вказівки закону. Прикладом служить ст.1227 ЦК, за якою позначені в ній права вимоги (виплати нарахованих, але не отриманих спадкодавцем сум заробітної

плати, стипендії, відшкодувань у зв'язку з каліцтвом тощо) підлягають виплаті тільки членам сім'ї спадкодавця, тобто незалежно від того, чи є вони спадкоємцями. І тільки у разі відсутності членів сім'ї зазначені майнові вимоги входять до складу спадщини.

Згідно з ч. 2 ст.190 ЦК майнові права є правами речовими. Тим не менш, до майнових, безумовно, відносяться і зобов'язальні права, так як ніякої іншої правової природи вони мати не можуть. Ці права має особа як сторона договору (наприклад, позики, купівлі-продажу та ін.). Особа може зажадати і відшкодування заподіяної їй майнової шкоди. І це право також, безсумнівно, є правом майновим.

В особи можуть бути інші права, що мають майнову складову, наприклад, права на результати інтелектуальної діяльності. Серед цих прав є як майнові (на використання об'єкта права інтелектуальної власності – ст.424 ЦК України), так і немайнові. Саме перші з них оборотоздатні, тобто можуть переходити до іншої особи, а відтак і успадковуватися.

Схожа картина щодо прав учасників господарських товариств, які прийнято диференціювати на «право на частку в статутному капіталі / акцію» і «право з частки в статутному капіталі / акції». Перше з них є правом майновим, оборотоздатним, а тому таким, що спадкується, а друге – корпоративним, не оборотоздатним і не успадковуваним.

Звідси, можна зробити висновок, що майнові права можуть мати різну правову природу і різну ступінь автономності – самостійне правове існування або бути сполученими з іншими правами, що не мають майнового характеру (особисті немайнові, організаційні). Однак, і в тому, і в іншому випадку вони входять до складу спадщини і, якщо це потрібно, вичленяються з відповідного комплексу права, якими наділений учасник відповідних правовідносин.

Щодо речових прав, то дискусійним є питання про те, що само успадковується – річ або право на неї. Якщо під спадкуванням розуміється перехід прав та обов'язків (ст.1216 ЦК України), то зрозуміло, що повинні успадковуватися права на речі, тобто речові права. Таких два види: право власності та права на чуже майно. Спадкування останніх питань не викликає, але якраз протилежна ситуація відносно права власності, оскільки в якості його об'єкта виступають речі, і саме вони повинні входити до складу спадщини. Звідси часто вважається, що внаслідок правонаступництва до спадкоємців переходить право на річ, а до складу спадщини включається річ.

Очевидно, що аргументація обох позицій заслуговує на увагу, але обидві не позбавлені протиріч, пов'язаних із законодавчим регулюванням цього питання. Слід лише зазначити, що при всій переконливості другої позиції все ж при наявності речі і відсутності права на неї у спадкодавця вона не може входити до складу спадщини і правонаступництва не виникне.

Якщо до складу спадщини входять права на майно, обмежене в обороті (ст.178 ЦК), спадкоємці повинні отримати спеціальний дозвіл для можливості здійснення ними права на нього.

Певні особливості має спадкування прав на майно, яке спадкодавець отримав від держави безкоштовно або на пільгових умовах у порядку соціального захисту, зокрема автомобілі з ручним керуванням, мотоциклами та ін. Права на ці транспортні засоби після смерті спадкодавця переходять до різних особам і в різному порядку, що регулюється п. 16 Порядку забезпечення інвалідів автомобілями, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 р. №999.

Певні особливості має спадкування прав на майно, що перебуває у спільній сумісній власності: оскільки воно знаходиться в особливому правовому режимі, тому що належало подружжю або іншим співвласникам в парі, не все право на це майно успадковується. Логічно було б вказати, що після смерті одного з подружжя успадковується тільки те право на майно, яке він мав за життя. Втім, складність полягає в тому, що обидва з подружжя мали право на майно в цілому (як право спільної сумісної власності). Тобто таке право не передбачає поділу на частки, щоб визначитися з тим, що кому з них належить (ч.1 ст. 368 ЦК). І якщо у ст. 371 ЦК йдеться про можливість звернення стягнення на частку майна, що є спільною власністю, шляхом виділення частки з такого майна, то в ст.1226 ЦК, без урахування цих тонкощів, вже вказується на спадкування частки у праві спільної сумісної власності, що суперечить самій сутності цього права.

Що стосується прав на чуже майно, то до складу спадщини входять сервітути (ч.6 ст.403 ЦК), як правило, земельні; емфітевзис (ч. 2 ст. 407 ЦК) і суперфіцій (ч.2 ст.413 ЦК). Проте щодо сервітутів варто зробити застереження: земельні сервітути входять до складу спадщини, оскільки вони стають властивістю земельної ділянки та є невід'ємною його характеристикою поряд з її розміром, місцем розташування тощо. Особистий сервітут (наприклад, право особи на проживання в певному

приміщенні) до складу спадщини особи, наділеної цим правом, не входить, адже саме їй надавався цей сервітут. Навпаки, до складу спадщини власника майна, щодо якого встановлено сервітутне право, входить обов'язок не порушувати право суб'єкта сервітуту, тобто особи, яка проживає в чужому приміщенні.